

BEKİ L. BAHAR'IN ANILARINDA ANKARA YAHUDİ TOPLUMUNUN “SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI”

“INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE” OF ANKARA JEWISH COMMUNITY IN THE MEMOIRS OF BEKİ L. BAHAR

Ayşe ULUSOY TUNÇEL*

ÖZ: İstanbul doğumlu Beki L. Bahar, kırk yılı aşkın bir süre (1937-1980) Ankara'da yaşamış, Yahudi asıllı bir yazardır. Bahar'ın Türkçe kaleme aldığı şiir, hikâye, tiyatro türlerindeki seçkin eserleri yanında; anı, deneme ve araştırma yazıları da ortaya koydukları şehir tarihi ve şehir folkloru alanlarındaki dikkat çekici muhtevalarıyla öne çıkarlar. Bu yazılarda Cumhuriyet sonrasında Ankara'nın sosyal yapısı ile Ankara Yahudi toplumunun somut olmayan kültürel miras kapsamındaki uygulamaları paralel bir şekilde, yazarın gözlemleri ve araştırmaları ışığında, ele alınmıştır. Beki Bahar'ın yazılarında bilgi verdiği kültürel öğeleri, evlilikle ilgili uygulamalar; doğum, ölüm, çocuk ve hastalıkla ilgili uygulamalar; mutfak kültürü ve konuk ağırlama adetleri, yetişkin ve çocuk oyunları şeklinde sınıflandırabiliriz. Anadolu coğrafyasında oluşan ve yaşama alanı bulan bu kültürel miras, dolayısıyla Anadolu Türk toplumunun kültürel uygulamaları ile bazı alanlarda benzerlik gösterir. Kendine has yaşam biçimi ve mimarisi ile Yahudi toplumunun yaşadığı İstiklâl Mahallesi, bir kültürün korunmasında mahallenin taşıdığı hayati işleve iyi bir örnek teşkil eder. Mahalleden taşınıp Ankara'nın çeşitli semtlerine dağılan bireyler de, bu mahalle ile irtibatlarını sürdürdükleri için kültürel kimliklerini kısmen koruyabilmişlerdir. Bununla birlikte mahalle kültürü varlığını devam ettirse de, ellili yıllarda Türk toplumunda başlayan kültürel değişimler, bu toplumda da kendisini gösterir. Mahalleden ayrılışla zayıflayan kültürel uygulamalar, toplumun çeşitli sebeplerle Ankara'dan göç etmesi sonucu 'insan' ve 'mekan'la birlikte ortadan kalkmış veya mahiyet değiştirmiştir. Günümüzde her toplumun kültürel uygulamaları gibi Yahudilerin kültürel uygulamaları da şehir hayatının hızına ve bireysel tercihlere teslim olmuştur. Beki Bahar eserleri ile, günümüzde terk edilmiş olan İstiklâl Mahallesi'ndeki yaşamın ve onların tanıdığı olan mimari yapıların hikayesini yazmış; tarihe karışmış bir devre yeniden hayat vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Beki L. Bahar, Ankara Yahudileri, somut olmayan kültürel miras, İstiklâl Mahallesi, kültürel bellek.

ABSTRACT: Beki L. Bahar, who was born in Istanbul, is a Jewish-born author who lived in Ankara for more than forty years (1937-1980). In addition to the outstanding works in poetry, story and theater types written by Bahar in Turkish, remarkable contents about city history and city folklore fields, which are present in memoirs, essays and research papers, also become prominent. In these articles, the social structure of Ankara after the Republic and the practices of the Ankara Jewish community in the context of intangible cultural heritage were discussed in parallel with the author's observations and researches. The cultural elements that Beki Bahar

* Doç. Dr. – Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Afyonkarahisar – ayseulusoytuncel@gmail.com (ORCID ID: 0000-0002-8930-4515)

This article was checked by Turnitin.

gave information in his writings, can be classified in the form of practices related to marriage, practices related to birth, death, child and disease, culinary culture and hosting guest traditions, adult and children's games. This cultural heritage, which was formed in the Anatolian geography and found a living space here, is similar to the cultural practices of the Anatolian Turkish society to a certain extent. Istiklâl Neighborhood, where the Jewish community lives with its unique lifestyle and architecture, is a good example of the vital function of the neighborhood in preserving a culture. Individuals who moved from the neighborhood to the various districts of Ankara were also able to partially protect their cultural identity as they maintained their contact with this neighborhood. On the other hand, although the neighborhood culture continues to exist, the cultural changes that started in the Turkish society in the 50s show itself in the Jewish society as well. The cultural practices that were weakened by leaving the neighborhood have disappeared or changed with 'human' and 'place' as a result of the society migrating from Ankara for various reasons. Today, the cultural practices of Jews, like the cultural practices of every other society, have surrendered to the speed of city life and individual preferences. In his works, Beki Bahar wrote the story of life in Istiklâl Mahallesi, which has been abandoned today, and the architectural structures, which witnessed those life; His works has brought a period of history back to life.

Keywords: Beki L. Bahar, Ankara Jews, intangible cultural heritage, Istiklal Neighborhood, cultural memory.

Giriş

Beki Luiza Bahar, şiir, hikâye, tiyatro türlerinde eserler vermiş; *Şalom Gazetesi, Eflatun Tiryaki, Konya Çağrı ve Göztepe* gibi dergilerde anı, gezi notları, tarih araştırmaları yazmış, kitap ve oyun tanıtımları kaleme almış, şiir çevirileri de bulunan Yahudi asıllı bir yazardır. Ömrünün büyük bir kısmını Ankara'da geçiren yazarın kaleme aldığı anılar, başkent Ankara'nın Cumhuriyet'ten sonraki siyasi ve sosyal alanlardaki gelişim süreci hakkında doyurucu bilgiler verir. Beki L. Bahar'ın anı ve deneme türündeki yazıları, aynı zamanda, Ankara Yahudi toplumunun somut olmayan kültürel mirası hakkında da önemli veriler içermektedir.

Kendine has mimarisi ve yaşam tarzıyla, özellikle kırklı yıllara kadar Ankara Yahudi Mahallesi çevresinde oluşan ve korunan bu kültürel miras, bu tarihten sonra Ankara'nın çeşitli semtlerine taşınan Yahudiler tarafından da kısmen devam ettirilmiştir. Babası Bursalı, annesi ise Eskişehirli olan Beki Bahar, kırk yılı aşkın bir süre ile yaşadığı (1937-1980) Ankara'daki Yahudi toplumunun çeşitli kültürel uygulamalarını mukayeseli bir bakış açısıyla incelemiş ve aktarmıştır. Beki Bahar, Ankara Yahudi Mahallesi'nde yaşamamış olsa da akrabalarının, aile dostlarının büyük bir kısmının burada oturması ve mahallenin hamam, sinagog gibi sosyal yapıları barındırması sebebiyle yazarın bu bölge ile bağı hiç kesilmemiştir. Beki Bahar'ın kaleme aldığı yazılar, özellikle Ankara Yahudi toplumunun evlenme ve doğum adetleri; mutfak kültürü, çocuk eğitimi, aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, geleneksel tedavi yöntemleri gibi çeşitli konulardaki uygulamaları hakkında değerli bilgiler verir. Yazarın bahsettiği bu uygulamaların büyük bir kısmı, aynı topraklarda doğup şekillendiği için Türk toplumundaki bazı uygulamalarla büyük benzerlik gösterir.

Bu yazıda, Ankara Yahudi toplumunun yüzyıllar öncesine dayanan somut olmayan kültürel mirasını¹, Beki Bahar'ın anıları üzerinden sosyal yaşamın çeşitli alanlarındaki yansımalarıyla tanıtmak; bu kültürün bir mahalle hudutları içinde nasıl korunduğunu, geliştiği topraklardaki hakim kültürle uyumlu, yan yana ve bazen de kesişerek var olmaya devam ettiğini göstermek amaçlanmıştır. Yahudi Mahallesi'nden göçlerle, bu azınlık kültürü Ankara'nın çeşitli yerleşim yerlerinde yaşamaya devam etse de, hâkim kültür gibi şehir hayatının hızına ve teknolojik gelişmelere yenik düşmüş; birçok uygulama ya tamamen unutulmuş ya da yaşadığımız çağa göre mahiyet değiştirmiştir.

Yahudi toplumunun Anadolu'daki tarihi çok eskilere dayanır. "İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleştikleri öngörülen Yahudiler, yaklaşık 26 yüzyıl süren bu uzun zaman süresince Babil, Pers, Hellen, Roma, Selçuklu, Türk Beylikleri ve Osmanlı hakimiyeti altında yaşamışlar, buradaki sosyal dokunun oluşmasına katkıda bulunmuşlardır" (Bora, 2017: 199). Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde bile Balkanlarda, Mezopotamya'da ve Anadolu'da yüzyıllardan beri yaşayan Yahudiler bulunmaktadır (Şanlı, 2018: 1282). Osmanlıların fethettikleri Anadolu Beyliklerinin birçoğunda ve Bizans İmparatorluğu'nun neredeyse bütün şehirlerinde küçük de olsa bir Yahudi topluluğuna rastlanmaktadır. Rumca konuşan bu Bizanslı Yahudilere "Romaniyot" adı verilmiştir (Bahar, 2010: 41). Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne dahil olmaları iki şekilde gerçekleşmiştir: Yahudiler, ya devletin sınırlarının genişlemesiyle devletin yapısına eklenmişler ya da dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Yahudiler, yaşadıkları zulümden kaçarak devletin himayesi altına girmişlerdir (Gedikli-Berber, 2012: 1780). Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarından başlamak üzere Avrupa Yahudileri Osmanlı'nın hoşgörülü tutumundan etkilenecek göçe başlamıştır. 1492'de İspanya'dan, 1495'te Portekiz'den olmak üzere engizisyonca kaçan ve kovulan çok sayıda Yahudi, Osmanlı'ya akın etmiştir (Bahar, 2010: 41). Beki Bahar, Bizans idaresi altında durumlarından memnun olmayan Yahudilerin, Osmanlıların ilerleyişine ve İstanbul'un fethine destek verdiklerini; Osmanlı padişahlarından da 'Meleh Hesed', 'Müşfik Kral' diyerek sitayişle söz ettiklerini söyler (Bahar, 2010: 12). Bahar, Sefarad Yahudilerinin zamanla kültürel gelenekleri ve nüfusları bakımından Osmanlı Devleti'ndeki Yahudiler arasında baskın bir topluluk haline geldiğini belirtiyor: "Dindar bir hakan olmasına rağmen ileri görüşlü cennet mekân Beyazıt Han, Yahudilere tereddütsüz kucak açıp onları ülkenin demografik durumuna göre yerleştirdi. Gelenler yazılarında İbranice kullanırlarken, günlük yaşamlarında, Kastilyano dediğimiz, o yüzyılın İspanyolcasını kullanıyorlardı. Bir süre sonra yerli Yahudileri potalarında eriterek hem dillerini, hem de gelenek göreneklerini, dinî ritüellerini kabul ettirdiler.

¹ "Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar- anlamına gelir." (Oğuz, 2018: 60).

Toplumun tümü de İspanya Yahudilerinden oluşuyormuş gibi Sefarad olarak tanındı" (Bahar, 2010: 41-42). Almanya, Fransa ve Doğu Avrupa'da yaşayan Yahudiler ise Eşkenaz Yahudileri olarak adlandırılırlar. Avrupa'da ortaya çıkan veba salgınının (1348-1356) nedeninin Yahudilere yüklenmesi sonucu ülkelerinden uzaklaştırılan Eşkenaz Yahudileri de Osmanlı topraklarına sığınmışlardır. Bunlardan başka Polonya, Rusya, Macaristan gibi yerlerden gelen Eşkenaz Yahudileri de olmuştur. Bu Eşkenaz Yahudilerinin bir kısmı da Ankara Yahudi toplumunun arasına karışır (Bahar, 2010: 36-37). 1492'de İspanya'dan gelen Yahudilerin bir bölümü Ankara'ya yerleşmiş, bunları 1497'de Portekiz'den gelen ikinci bir Sefarad Yahudi kafilesi izlemiştir. Bununla birlikte birçok Anadolu şehrinde Yahudiler gelişmiş cemaatler oluşturup tarihe geçerken Ankara'daki Yahudiler sayıca artmamış, konu edilecek bir varlık gösterememişlerdir (Bahar, 2003: 186).

Osmanlı yönetimi iskân politikasında planlı hareket etmiş, azınlıkların dağılımında bir denge sağlamaya önem vermiştir. Osmanlılar ilk dönemlerinde dili yayma konusunda da hassas hareket etmişler; Selçuklu yönetiminde Türkçe öğrenmiş olan Bursa'dan ve Ankara'dan bazı Yahudileri yeni fethettikleri Selanik ve Edirne'ye dindaşlarına Türkçe öğretmek üzere yerleştirmişlerdir (Bahar, 2003: 185). Yahudiler özellikle İstanbul, İzmir, Eskişehir, Bursa ve Edirne gibi batı bölgelerinde yoğunlaşarak Osmanlı Devleti'nin farklı yerlerine dağılmışlardır. Türkiye'deki Yahudi toplumu üzerine yapılan araştırmalar, Batı bölgesinde yaşayan Yahudi toplulukları üzerine yoğunlaşmıştır. Oysa Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi de Yahudi toplumunun yaşadığı yerleşim yerleri olarak kayda geçmiştir. Gaziantep, Urfa, Siverek, Diyarbakır, Çermik, Mardin, Nusaybin, Cizre, Başkale ve Van, Yahudi topluluklarının varlık gösterdiği şehirlerdendir. Batı'da yaşayan Yahudiler genellikle bankacılık, ticaret gibi gelir düzeyi yüksek meslekler icra ederken, Doğu'daki Yahudiler çoğunlukla terzi, seyyar satıcılık ve esnafılık gibi çeşitli meslek gruplarında çalışmışlardır. Doğu Yahudileri, farklı zaman dilimlerinde İsrail'e göç ettikleri için bugün bu bölgede yaşayan Yahudi toplumu kalmamıştır. Yahudiler, ibadet ve ritüeller dışında, bölgedeki yerel toplumdaki çok farklı bir yaşam tarzı sürdürmemişlerdir. (Şanlı, 2018: 1281, 1291).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Milli Mücadele Hareketinde Yahudilerin çoğu, yeni kurulacak Türk devletini destekleyerek, Türklerle ortak bir siyaseti benimsemişlerdir. Osmanlı Devleti'nde siyaset, sanat, ekonomi ve ticaret alanlarında aktif olarak varlık gösteren Yahudiler, "buldukları her coğrafyada asimile olmadan yaşam formülünü ortaya koyma becerisine sahiptirler" Dolayısıyla "Osmanlı coğrafyasında kendilerine bahşedilen hakları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de Türk vatandaşlığı ilkesi sayesinde kaybetmemişlerdir" (Gedikli-Berber, 2012: 1781, 1782).

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa ve Amerika'ya başlayan göç, savaş sonrası hızlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, dış ülkelere

bilhassa yeni kurulan İsrail Devleti'ne göç edenlerin sayısı artar. İstanbul kökenli varlıklı tüccarlar İstanbul'a göç ederler. Ankara ise başkent olduktan sonra, iş imkânları arttığı için yurdun her tarafından gelen insanlarla Yahudi toplumu büyümüştür. Ankara Yahudileri, Ankara'nın başkent öncesi döneminde olduğu gibi başkent olduktan sonraki yıllarında da ticaretin her sahasında varlıklarını göstermişlerdir. Şekerlemecilik, basmacılık, saat tamirciliği, mandıracılık, mefruşatçılık, berberlik Yahudi vatandaşların Ulus ve Yenişehir bölgesinde etkin oldukları iş sahalarıdır (Bahar, 2003: 186).

Beki L Bahar (Morhaim), 1926 yılının aralık ayında, İstanbul'da doğar.² 1937 yılında Morhaim ailesi, babanın işi sebebiyle Ankara'ya yerleşir. Beki Bahar, Ankara'ya geldiğinde on, kız kardeşi ise dört yaşındadır. İstanbul'un Galata semtinde yaşayan Morhaim ailesi, Ankara'nın en gözde yerlerinden Atatürk Bulvarı'ndaki Ercan Apartmanı'na taşınırlar. İstanbul'da Taksim'de Rum ortağıyla birlikte Hudson otomobilleri acentesini açarak ticarete başlayan babası Jak Morhaim, 1937 yılında geldiği Ankara'da da Ercan Ailesi ile ortak olarak Kızılay'da bir şube açar (Bahar, 2010: 77).

Morhaim ailesi Ankara'ya taşındıkları gün, geceyi Yahudi Mahallesi'ndeki bir akrabalarının evinde geçirirler. Sinagogu, çocuklara özgü Talmud Tora dershanesi ve Şengül Hamamı ile burası tipik bir Osmanlı mahallesine benzer. Kırklı yıllarda mahallenin kuzeyi Samanpazarı meydanına açılmakta; Güneybatı'da Eskicioğlu Camii'nde, doğusunda ise Şengül Hamamı'nda noktalanmaktadır. Bir zamanlar Hoca Hindi, Hacendi Öksüz olarak adlandırılan, sonraları Yeğenbey diye bilinen, son yıllarda ise resmi adı 'İstiklal Mahallesi' olan bu bölgede günümüzde Yahudi kalmamasına rağmen, bu bölge halk tarafından 'Yahudi Mahallesi' olarak adlandırılmaktadır. 1993 yılında belediyenin, korunması gereken sit alanlarından biri olarak Sokakları Düzeltme Projesi'ne dâhil ettiği bu alanda -sinagogun dış avlu duvarının yükseltilmesi ve okulun yanına bir polis kulübesi yerleştirilmesi gibi- bazı değişiklikler yapılır (Bahar, 2003: 84-85).

Ankara'daki Yahudi toplumunun geçmişi çok eskilere dayanır. Osmanlı Padişahı Murat Hüdavendigâr, 1356 yılında Ankara'yı fethettiği zaman, Ankara'da yerleşik bir Yahudi toplumu ile karşılaşmıştır. 1492 yılında İspanya'dan göç eden Yahudilerle Ankara'daki Yahudi nüfusu daha da genişler. Bu göç dalgası, 1497 yılında Portekiz'den gelen bir Sefarad Yahudi kabilesi ile devam eder (Bahar, 2003: 10, 38). Dolayısıyla Ankara'da Yahudi Mahallesi'nde, İspanya ve Portekiz'den gelen göçlerle de beslenerek kendine özgü bir kültür alanı oluşmuş ve uzun yıllar, mahalli yaşamın kanatları altında bu kültürel doku korunabilmiştir. Şengül Hamamı ve Sinagog bu bölgenin en eski yapılarıdır. Yahudi Mahallesi'ndeki evler, bitişik nizamda sıralanmıştır. Bu evlerin dış cepeleri değişik renklerde;

---

² Beki L. Bahar'ın biyografisini ve sanatını konu alan bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Yazarın biyografisi, anılarında verdiği bilgilerden ve Mimesis Dergisi'nde yer alan bir söyleşi yazısından (Saral ve Esen, 2007) hareketle aydınlatılabilir.

pencereleri ise asimetriktir. Damlar oluklu kiremitten yapılmıştır. Çoğu bahçe içindedir veya arka cephelerinde bahçeleri vardır. Millet Meclisi'nin açıldığı yıllarda, mahallenin en lüks evlerinden biri, o dönem için ender görülen küçük bir hamamı ve havuzlu bir bahçesi olan Araf'ların evidir. Bu mahallenin en konforlu evlerinden Araf'ların ve Albukrek'lerin evi, sinagogu da restore eden İtalyan bir mimar tarafından 1909 yılında yapılmışlardır. Bu zengin evleri, Ankara'ya özgü mimari stili yansıtmazlar. 1940'larda bu seçkin ailelerin mahalleyi terk etmeleriyle evleri de özelliklerini kaybetmiş, ellilerden sonra oda oda kiralanmaya başlayan bir pansiyona dönüşmüştür. Mahalledeki tipik Ankara evlerinin girişinde taş döşeli, genellikle üstü kapalı bir avlu vardır. Tuvalet bu giriş avlusunda yer alır. Bu giriş avlusunda aynı zamanda büyükçe bir mutfak ve kiracılarla ortak kullanılan bir veya iki tane ambar bulunur. Merdiven altı ise kömürlük olarak kullanılır. Bu avlularda, o zamanın ulaşım aracı olan eşekleri barındıran bir de ahır bulunmaktadır. 1940'larda evlerin avlularından ahırlar tamamen kalkmıştır (Bahar, 2003: 97-100).

Ankara Yahudi Mahallesi'nin evleri zamanın en iyi evleri durumunda oldukları için, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'ya gelen milletvekilleri ve delegeler, Ulus Meydanı'ndaki Taşhan Oteli'nin yetersiz kaldığı durumlarda bu mahalleden oda kiralarak pansiyoner olarak kalırlar. Ali Çetinkaya, Tunalı Hilmi, İ. Sabri Çağlayangil de bu yolu seçen tanınmış renkli kişiliklerdir. Hatta Beki Bahar, Atatürk'ün Ankara'da bir gece, o zamanın en güzel evi olan Yasef Ruso'nun evinde kaldığını, Ruso'nun torunundan duymuştur. Atatürk'ün kardeşi Makbule Hanım, Atatürk'ü görmeye geldiğinde aslen Tokatlı olan Kemal Sevilya'nın iki katlı küçük evinin üst katında misafir edilmiştir (2003: 86).

Beki Bahar, kırklı yıllarda bu mahallenin oldukça renkli bir yapıya sahip olduğunu söylüyor. Ankara Yahudileri, sokak çeşmelerinden su taşıyan, kömür, odun kıran, ateş yakan, ev işlerine yardım eden, nasırlı elleri kınalı, alınları dövmeleli Kürt kadınlara 'bacı' kelimesinden Yahudileştirdikleri, yaşça küçüklük kadar sevgiyi de ifade eden 'bacika' yani 'kız kardeş' sözcüğü ile seslenirler. Kış zamanı sayıları artan bu gurbetçi yardımcı kadınlara mahalle halkı acır, yaptıracak iş olmasa da onlara yemek verir. Ankara Yahudileri, diğerlerinden farklı olarak, birbirlerine, bula (yenge), sosbina (dünür), ermana (kardeş) vb. değişik sözcüklerle seslenirler (Bahar, 2003: 86-87). Beki Bahar, Ankara'ya taşındıkları gece, Yahudi Mahallesi'ndeki akrabalarının yanında kalır. Bu mahalledeki yardımlaşma, yazarın ilk defa geldiği Ankara'yı benimsemesinde etkili olmuştur:

Ankara Yahudi Mahallesi'nde tek bir gece yattım; İstanbul'dan geldiğimiz 1937 yılının Sonbaharı'nda. Geç vakit kente varmış o gece bir akraba evinde gecelemiştik. Sabah sabah erken uyanıp bulunduğum üst kat penceresinden baktığımda rengi solmuş oluklu kiremitten oluşmuş üst üste binmiş damlardan başka bir şey görememiş şaşkın kala kalmışken aşağılardan biri kuzenime sesleniyordu:" Ermanaa aa ermanaa" tatlı sıcak bir genç kız sesi

konukları olduğuna göre komşusuna bir ihtiyacı olup olmadığını soruyor yardım öneriyordu. Bu "ermanaa" sözcüğünü ilk duyar gibiydim; İstanbul'da kimse öyle 'abla deyip seslenmezdi... O an bir sıcaklık yayıldı çocuk kalbime sevdirek Ankara'yı ve Ankaralıyı zamanla kendimi Ankaralı duyumsayacak kadar... (Bahar, 1995: 188-189).

Ankara Yahudileri, kırklı ellili yıllarda mahalle dışına taşmaya başlarlar. Mahalleye de yakınlığı bakımından, yerleşmeyi tercih ettikleri bölge Yenışehir ve Sıhhiye'dir. II.Dünya Savaşı yıllarında özellikle Hamamönü'nde oturan varlıklı Ankaralılar da bir bir Yenışehir'e, evvelce inşa ettirdikleri dairelere taşınırlar. Ellili yıllarda Sağlık Bakanlığı'nın karşı tarafında apartmanlar inşa edilir. Strazburg Caddesi ile Necatibey Caddesi'ni birbirine bağlayan sokak olan Sezenler Caddesi de bu yıllarda bir Yahudi mahallesine dönüşür. Müslüman ve Yahudi aileler bu karma yaşam biçiminde iyi komşuluk ilişkileri kurarak kaynaşırlar; çocuklar bir arada oynar, gençler arkadaşlıklar kurarlar (Bahar, 2003: 118). Aslında bu kaynaşma otuzlu yıllarda da vardır. Beki Bahar, yerli Ankaralı olan Albert Çakır'dan, 1935'lerde mahallenin bir futbol takımı olduğunu, Türk Yahudi takımları arasında maçlar yapıldığını, bu maçların da Gençlik Parkı'nda bulunan Ayyıldız Sahası'nda düzenlendiğini duymuştur (Bahar, 2003: 92). Altmışlarda pek çok aile, Kavaklıdere'ye doğru kaymış ve kümeleşme kalmamıştır. Bazı Yahudi aileler de Yenışehir'den daha bir esnaf yeri olan Cebeci'ye taşınmışlardır. Böylece Yahudi Mahallesi'nde oturan pek az kişi kalmıştır. Seksenli yıllarda ise varlıklı aileler iş imkânları açısından daha cazip olan İstanbul'da iş kurarak, buraya yerleşmeye başlarlar. İki bin yılında Ankara'da on on beş aile vardır (Bahar, 2003: 118-119).

Günümüzde halk bilimi çalışmaları, ürün odaklı olmaktan çıkarılarak mekân odaklı bir hale gelmiştir. Kültürel mekânlarını kaybeden veya terk eden toplumların kültürel belleklerini de kaybettikleri fark edilerek, kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda kültür mekânlarının taşıdığı öneme yapılan vurgular kuvvetlenmiştir (Oğuz, 1918:87-90). Ankara'daki Yahudi toplumunun kültürünün hayat bulduğu yer olan mahallenin giderek ıssızlaşması bu kültürün de devamını sekteye uğratmıştır. Yahudi mahallesinden Ankara'nın Yenışehir bölgesine taşınmaları, gelenekleri, görenek ve kendilerine özgü seslenmeleri farklı olan Ankara Yahudilerini çok değiştirmiş; Ankara'dan göç etmeleri ise bu toplumu tarihe mal etmiştir (Bahar, 2003: 87).

Ankara Yahudi Toplumunun 'Somut Olmayan Kültürel Miras' Kapsamındaki Uygulamaları³

1. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

1.1. Evlilik ile İlgili Uygulamalar

Ailede evlilik yaşına gelmiş kız varsa ondan önce diğer kız kardeşlerinin, hatta ağabeylerinin bile evlenmemesi, Anadolu'da yaşayan Yahudi toplumunda benimsenen bir kuraldır. Bu kurala riayet etme zorunluluğu yüzünden bazı genç kızlar, arkasındaki kardeşlerinin önünü kapamamak için istemediği evlilikler yapmak zorunda kalmıştır. Beki Bahar'ın dayısının kızı Sol, kuzeni ile birbirlerine âşık olmalarına rağmen, ablası Estreya, henüz evlenmediği için evlenemez. Sol, daha ileri bir yaşta, kendinden küçük Binyamin Krespi ile evlenir:

Babamın dayısının kızı Sol, dört kız kardeşten ikincisiydi (...) Sol, benim hatırlamamın imkansız olduğu ilk gençlik yıllarımda kuşkusuz hayat dolu bir taş bebektir. Akkrabadan bir fabrikatör Sol'u sevdi ve istediye de aile vermemiştir. Abla Estreya dururken, küçük mü verilecekti. Söz bile kesilmeden adam uzun süre bekledi. Gelgelelim Estreya'nın kısmeti İstanbul'da açılmadı. Günümüzde olsaydı Estreya belki manken bile olabilirdi. Ama o yılların güzellik anlayışına göre, kara mı kara, tepeden bakan, baca misali uzun, sıska mı sıska, bir deri bir kemik, vereme namzet, dalında kurumuş bu sırık fasulyesini beğenecek, koluna girdiğinde yakışıklı kalacak erkek bulmak kolay mıydı? O yıllarda 'Dame gudrura te dare ermuzura', yani 'semizle de güzellik kazan' geçer akçeydi. İstanbul'un gezginci muhtarları, ünlü çöpçatanları yıllarca başarısız kaldılar. Kâh Estreya burun kıvırdı beğenmedi, kâh beğenilmedi. Arada olan Sol'a oldu, onu seven kuzeni evlenmiş, Sol ise bahar yıllarını aşmıştı (Bahar, 2003: 145-146).

Evlendikten sonra gelin-kaynana dırdırları başlayınca, Sol'un damattan büyüklüğünü ve Bursalı oluşunu kayınvalidesi Ankaralı Madam Krespi, arkadaş toplantılarında dedikodu konusu etmiş, diğer hanımlar da, gelinin büyüklüğünün Müslümanlarca uğurlu sayıldığını söyleyerek ve 'Maz vale yerva de tu sivdat ke trigo ajeno', yani 'yabancı buğdaydan, kendi otun evladır' atasözüyle dışarıdan gelin almanın risklerine vurgu yaparak Madam Krespi'yi teselli etmeye çalışmışlardır.

Erkeğin yaş alması ise, iyi bir evlilik için engel değildir.

Konu komşu toplantılarında, dost ahbap ziyaretlerinde anneler, gerine gerine, eski, altın sikke anlamına gelen 'Dukkaadoo-vyejo' der, yıllandıkça değeri artan eski altın sikkelerle evlenmemiş oğullarını bir tutarlar." Ankaralı anneler ise Anadolu etkisinde oldukları için, 'tohuma kaçtı' denmesinden korkarak oğullarının genç yaşta başını bağlamayı gerekli görürler (Bahar, 2003: 144).

³ 'Somut Olmayan Kültürel Miras' kapsamındaki uygulamalar sınıflandırılırken, incelediğimiz malzemenin elverdiği ölçüde (Oğuz, 2018: 136-152)'de yer verilen tasnif denemesi esas alınmıştır.

Evlilik yaşına gelmiş gençlerin tanıştırılmasında 'kazamentere' denilen profesyonel çöpçatanlar, bu mesleklerinin simgesi siyah uzun şemsiyeleriyle devreye girerler. Çöpçatanların çevreleri geniştir. Çok insan tanımakla kalmazlar, aynı zamanda insan sarrafıdırlar. Onlara başvurulmasa bile, bekâr bir erkek tespit ettiklerinde sorup soruşturarak, uygun kızları önerirler. Çöpçatanlara ise kız anne -babalarının daha çok başvurduğu bilinir. Çöpçatanlar iki tarafa da giderek adayların birbirine ne kadar uygun olduğunu ballandıra ballandıra anlatırlar. Aileler uygun görürse gençler, 'antrivista'⁴ denilen, bir akrabanın veya ahababın evindeki ilk tanışmadan sonra anlaşılırsa görüşmeye devam ederler. Beki Bahar, Aranyas ailesinin büyük kızı Korin'in, kendilerini yılda iki kez ziyaret ettiğini, bu ziyaretler esnasında kapılarını aşındıran çöpçatanlar sayesinde Korin'in bazı gençlerle tanıştırıldığını anlatırken, bu tanışma günlerinin nasıl gerçekleştiği hakkında da bilgi veriyor. Korin isminin Bursa Yahudilerince telaffuzu Kalo şeklindedir. Korin, Ladino dilindeki, uğraştıran bir işi ifade eden 'Kalo'yu evlendirmek' deyiminin canlı bir örneği olarak kimseyi beğenmeyen ve ailesini uğraştıran bir kızdır. İlk tanışma faslında, misafirin su içmemesi âdettendir. Gelin adayının kız kardeşlerinin veya başka bir genç kızın, damat adayının kararını değiştirme ihtimaline karşı bir tedbir olarak bu tanışma esnasında orada bulunmamasına özen gösterilir. Hatta davetsiz kapıya gelenler bile içeri alınmaz. Korin esmer, ince ve uzun bir kızdır. O yılların güzellik anlayışında ise pembe beyaz, etine dolgun kadınlar makbul olduğu için, Korin yüzüne beyaz pudralar sürerek kendini beğendirmeye çalışır (Bahar, 2010: 51).

Yahudi toplumunda 'ilk talip reddedilmez' diye bir inanış olduğu için genelde kızlar, kötü bir alışkanlığı yoksa kendilerine talip olan ilk erkekle evlendirilirler. Ankara Yahudi toplumu, İstanbul ve Bursa'da yaşayanlara göre, Anadolu geleneklerine daha bağlı, muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Ankaralı kızlar ve erkekler, İstanbullu ve Bursalı kızlara ve erkeklere göre daha erken evlendirilirler. Özellikle yerli Ankaralıları arası nişanlar, evlenmeler genç yaşta olur. Türk usulü yapılan nişan ve düğünde geline takılar takılır. İlişkiler daha içtenliklidir. Kayınvalide Anadolu kadını gibi gelinini benimser (Bahar, 1995: 9).

Yahudi toplumunda, talip olunacak gelinde, zor günlerde kocasına destek olabilmesi için dikiş, nakış bilme becerisi aranır. Bursalı kızlar, kaynanaların aradığı tipten 'nekokera' (hamarat) iyi ev hanımları sayıldıkları ve kostüm dikebilecek ustalıkta terzi oldukları için tercih edilirler. Ayrıca Ankara'da drahoma⁵ önemsiz miktarlarda ve bazen de hiç verilmezken Bursalı kızlar erkek evine içi ipekli giysilerle dolu sandıkla gelmektedirler (Bahar, 2003: 145). Bundan başka, kayınvalide kızı hamamda görmeye çalışarak fiziki bir kusuru olup olmadığını görmeye

⁴ Antrivista: Çiftlerin evlenmeden önce birbirlerini görmek, tanımak üzere bir akrabanın evinde ilk kez karşılaşmaları.

⁵ Drahoma: Yahudi kültüründe gelin tarafının damada götürdüğü mal veya para.

gayret eder. Geçkin bekârların anneleri, zengin kızın daha görgülü olacağını düşünerek böyle kızların peşine düşerler; 'Çamaşırıcı karının kızı daha büyük bayrakla gelir' atasözünü de bu seçimlerine mazeret olarak ileri sürerler. 'Görgüsüz kız, seçilmişliğinden gururlanır, ne kimseyi sayar, ne de çula doyar' (Bahar, 2010: 52). Kısaca erkek anneleri kendilerine gelin seçerken mümkün olduğunca dikkatli olmaya çalışırlar. Yahudi toplumunda kurallaşmış bir deyim'e göre 'bir nişanlı kızın on parmağı bir dili olmalı' nişanlı döneminde munis sessiz ve hamarat görünmeli...' Evlendikten sonra deyiimi dileğince ters yüz etme ihtimali her zaman vardır (Bahar,1995: 171).

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde hâlâ devam eden 'çeyiz asma' âdeti, Anadolu Yahudi toplumunda da 'Aparar Aşuar' adıyla geçmişte uygulanan bir gelenektir (Ünal, 2016: 227). Düğün faslı, haftanın başında kız evinde çeyiz asılmasıyla başlar. Bir iki gün asılı kalan bu çeyiz, gelinin ve annesinin gurur vesilesidir. 'Kız beşikte, çeyiz eşikte' sözü gereğince, gece gündüz göz nuru dökülen nakışlar, işlemeler de görücüye çıkmış olurlar. Çeyizin fazla olması kadar, onun zenginliğini ortaya çıkaracak tarzda asılması da çok önemlidir. Ankaralılar bu sergileme işinde ustadırlar. Beki Bahar, annesinin, çeyizini, yatak odasına gerdiği iplere gelişigüzel astığını, o gün yardıma gelen annesinin arkadaşı Virgini Araf'ın bu duruma hemen müdahale ederek, çeyizin bolluğunu gösterecek şekilde yeniden bir düzenleme yaptığını anlatır. Bu yeni düzenlemeyle kendini ortaya koyan çeyiz, başta Beki Bahar'ın kayınvalidesi olmak üzere herkesi büyülemiştir:

1948'de benim de çeyizim asılmıştı, ama anlaşılan annem bu işin kaidesini ve püf noktasını bilmiyordu. Yatak odasını boşaltmış, duvar boyunca gerdiği iplere sıra sıra gelişigüzel şekilde, terzi Mükerrerem'de dikilmiş ropları, yazlık kışlık tam yedi tane sabahlığı asmış, İstanbul'da Froso'da işlenmiş, Bursa'nın Hacı Resul fabrikasının hakiki ipek satenlerinden dikilmiş çamaşırıları, birkaç çay örtüsünü masaya dizmiş, işi noktalamıştı. Neyse ki, Ankara'nın önde gelen ailelerinden, Araf'ların çok sevip saydığımız büyük kızı ve annemin arkadaşı Virgini Araf yardım için erken gelmiş de ailemizin şanı şöhreti kurtulmuştu. Virgini hemen işe koyulmuş, sabahlıklar bir tarafa, ropları karşı tarafa, sayıları ve özellikleri görünecek tarzda asmış, annemin, gereksiz, önemsiz deyip sandıktan çıkartmadığı çorabı, pabucu, işlemeli külotu, mutfak bezlerini çıkarıp dizince çeyizimin zenginliği ortaya çıkmıştı (...) Ciddiyeti ile ünlü kayınvalidem anneme 'ne çok şey veriyorsunuz öyle! Birazını da küçük kızıma saklayın' demişti (Bahar, 2003: 148).

Anadolu Yahudi toplumun düğün öncesi ritüellerinden birisi de tevila uygulamasıdır. Gelin, düğünden önce, manevi bir arınma yöntemi olan ve hayatın belli dönemlerine yeni ve temiz bir başlangıcı simgeleyen 'Mikve' adı verilen havuza dalar. Kar suyu ve yağmur suyundan oluşan bu havuza dalmaya 'tevila' adı verilir. Bu uygulama, İslâm dinindeki 'gusül abdesti'nin karşılığı olarak düşünülebilir.

Gelinin düğünden önceki son perşembe günü veya düğünden bir gün önce mikveye dalması gerekmektedir. Gelin önceden tamamen yıkanıp temizlendikten sonra genellikle bir yardımcı kadın eşliğinde mikveye yedi defa dalar (...) Ailenin kadınlarının da katılımı ve ikramlar ile eğlenceye

dönüşen mikve uygulaması, Anadolu'da uygulanan gelin hamamlarına benzemektedir (Ünal, 2016: 228-229).

Düğünden önce, 'kutsal su yoluyla yıkanarak arınma' geleneği, düğünle ilgili diğer bazı uygulamalar gibi, 'Kutsal Evlilik Ritüeli'⁶ne dayanmaktadır. Antik geleneklere bağlı olan bu ritüel, Anadolu'da yaşayan bütün toplulukları etkilemiştir. Yahudi toplumu ile Türk halkının düğünlerinde görülen ortak unsurlar, her iki toplumun etkileşimini göstermekle beraber, her iki kültürün 'Kutsal Evlilik Ritüeli' gibi bir ana kaynaktan esinlenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yahudi toplumunda gelin hamamı, Ankara'da tarihi Şengül Hamamı'nda komşular, akrabalar ve eş dostun katıldığı neşeli gruplarla cuma günleri yapılır. Bu hamamda gelinlerin düğün arifesinde yerine getirmeleri gereken dini uygulamalar için 'Tevila' odası adı verilen bir bölüm de bulunmaktadır. Düğünden önce gelinlerin, aylık adetlerinden sonra ise hanımların Tevila odasında bulunan özel bir havuza girmeleri gerekir. Yıkanma kaidelerini bilen bir hanım da mutlaka gelinlere refakat eder. Günümüzde sadece gelinler için bu gelenek sürdürülmektedir. Kırklı yılların sonunda eğer, evin banyosu uygun bir yapıya sahipse gelin evde de yıkanabilmektedir. Beki Bahar, Bursa'dan Ankara'ya gelen kuzeni Sol Baruh ve kendi gelin hamamının evlerinde yapıldığını söyler. Onların gelin hamamı, cuma değil, pazar sabahı yani damadın hamam günüyle eş zamanlı olmuştur. Beki Baharların oturduğu Ercan Apartmanı'nın büyük banyosu ve hantal küveti, sadece akraba gelinlerinin değil, hafta sonu izne çıkan akrabadan askerlerin de banyo yapmaları için elverişlidir. Beki Bahar'ın annesi, yıkanmadan sonra geline, saya saya kırk tas su dökerek dualarla, dileklerle Yahudi geleneğine uygun bir tören yapmıştır. Aile dayanışmasının önemsendiği bir evde büyüyen Beki Bahar, 'arada sevgi varsa, insan dar yere de sığar' anlamına gelen 'Ken bien se kere en poko lugar kave' atasözünü aktararak, evlerine gelen misafirlerin eksik olmadığını, annesinin ise, yorulsa da bundan hiç şikayet etmediğini dile getirir (Bahar, 2003: 160-161).

İstanbul'dan Bursa'ya gelin gelen bir yakınlarının, Şengül Hamamı'ndaki gelin hamamına annesini temsilen katılan Beki Bahar, o sıralar henüz on üç, on dört yaşlarındadır. Bahar, hamamda kadınların söylediği bir gelin türküsünden bahseder:

---

⁶ Kutsal Evlilik (Hicros Gamos) ritüeli özellikle Anadolu ve Orta Doğu tarım toplumlarında karşımıza çıkan bereket tanrı ve tanrıçalarının cinsel birleşimlerini içeren mit ve ritüellerdir. Bu ritüel yılda en az bir kez insan biçimli olarak düşünülen bu tanrı ve tanrıçaların yeryüzüne bereketi getirmek amacıyla cinsel birleşimlerini içerir (...) Kutsal Evlilik Ritüeli, Anadolu ve çevresindeki tarım kültürünü yaşayan tüm eski uygarlıklarda görülen bir ritüeldir. Ritüelin kutlanışındaki amaç, doğayı büyü yolu ile etkilemek ve böylece mevsimsel döngünün aksamadan yürümesini sağlamak, bunun sonucunda da bol ürünle yaşamın ve soyun devamlılığını garanti altına almaktır. Ritüelin tören aşamaları Anadolu ve çevresindeki bütün uygarlıklarda, törensel sıralamadaki küçük farklılıklar dışında, hemen hemen aynıdır" (Çetin, 2008: 111, 113).

Gelini soyarlarken bir tarafta iki kadın tef çalıyor, diğerleri de şarkı söyleyerek eşlik ediyorlardı. Annemin bilmediği, dolayısıyla benim de bilmediğim bir gelin türküsü söyleniyor, türküde gelin anası çeyizi az buluyor ve kız annesine durmadan 'Poko le daş la mi kosfuegra' , yani 'Dünürüm az veriyorsun' deyip duruyor, her deyişinden sonra da yeni bir şeyler koparıyor, isteklerinin sonu gelmiyordu...ta ki gelin annesi, doğacak ilk erkek çocuğun beşiğini sallayacak küçük bir uşak vermeyi vaat edene kadar (...) Bu arada birkaç hanım paketlenmiş siniler açıp duruyor, büyük, bokal denen iki şişeden bardaklara bir şeyler dolduruyorlardı. Genç hanımlar tepsi elde, tümü ev yapımı limonata, şurup, börek, içi cevizli, o zamanlar bizlere özgü olan ama şimdi tüm pastanelerin ürettiği borekaslar sundular (Bahar, 2003: 162-164).

Çeyiz asma faslı ile başlayan düğün törenleri düğünden bir önceki gece erkek ve kız evinde ayrı ayrı kutlanmaktadır. O gece gelin ile güvey birbirini görmezler. Düğün sabahı ise bir hayli telaşlı olmaktadır:

Berber eve gelir, damat hesabına gelinden başka yakınlarının da saç yapılırdı. Berberlerin getirdiği demirden, üstü delikli, ispirtoyla yanan, alev saçan dört köşe küçük ocaklarda maşalar bir güzel ısıtılır, saçlar lüle lüle yapılırdı. Sonra gelin ve arkadaşları bir odaya kapanır, gelini giydirirken ayakkabısının altına, bir an önce kısmeti açılınsın inancı ile henüz bekâr olan arkadaşlarının isimleri yazılırdı. Kız annelerinden kimisi dayanamaz, kapıyı aralayarak, 'benim de kızımı yazdınız mı?' diye sorarlardı. Pudra, ruj gibi makyaj malzemelerini de erkek tarafı karşılardı. O zamanlar Ankara'da, nişan töreninde erkek tarafı çiçek ve çikolata getirmekten başka, takı da takar, iç kapağı aynalı, içine ruj, pudra, rimel gibi malzemelerin konacağı süslü, içi kadife kaplı, tuvalet kutusu dedikleri bir kutu da gönderirdi. Dini bayramlarda da bir tepsi baklava ile hediyeler olmazsa olmazdı (Bahar, 2003: 149).

Gelinin ve yakınlarının saçlarının damadın hesabından yapılması, gelinin ayakkabısının altına bekâr arkadaşlarının isimlerinin yazılması, makyaj malzemelerini erkek tarafının alması, nişanda takı takılması ve dini bayramlarda geline hediyeler gönderilmesi günümüz Türk toplumunda da halen yerine getirilen uygulamalardır.

Düğün sabahı bu saç yapma telaşı ile birlikte bir yandan da sofraya hazırlanır. Saçı başı yapılmış ve gelinliğini giymiş olan gelin başköşeye oturtulur. Mevsimine göre, her türden börekler, peynirler, tuzlu balıklar, cevizli kuru ve alhaşu denilen türden şerbetli hamur işleri, borekitazlar, tatlı tuzlu kurabiyeler, meyvelerle sofraya donatılır. Sadece et türünden yiyecekler sofrada yer almaz. Sesi güzel birisi, gelini şenlendirmek için bir gelin ezgisine başlar. Özellikle Ankaralı hanımlar daha hareketli olduklarından tefsiz, şarkısız bu sabahı bitirmezler. Bu keyifli koro, sinagoga gitme zamanına kadar sürer. Erkek tarafında ise o sabah damat hamama gider, dönüşte aile içinde daha sade bir yemek yenir. Kayınvalide gelininden hoşnut değilse bu yemek daha sade olur (Bahar, 2003: 151).

Sinagog sonrası verilen düğün yemeği ve eğlence ile düğün devam eder. Beki Bahar'ın kuzeni Sol'un ve Binyamin'in düğün yemeği ve eğlencesi,

damadın akrabası olan Gavriel Badi'lerin iki katlı küçük evinde tertiplenmiştir. Beki Bahar bu düğünden hatırında kalanları anlatırken, kenarları kalaylı, yuvarlak ve yayvan olan, adına pastera dedikleri kocaman kabın içindeki yağlı pilavın çocuk yaşta olduğu için kendisini çok şaşırttığını söyler. Bu evde misafirlerin ağırlanması için karyolalar kaldırılmış, her taraf oturma ve yemek odasına dönüştürülmüştür Kız tarafının hatırlı misafirleri üst kata buyur edilirler. Düğünde ayrıca ud, kanun, keman, tef ve darbuka çalan üç kişilik bir saz heyeti yer almıştır. Judeo- Espanyol romanslarına repertuarlarında yer vermeyen bu saz heyeti, Klasik Türk musikisinden ve neşeli halk türkülerinden seçilmiş parçaları çalıp söylerler (Bahar, 2003: 153-154).

Zifaf sabahı ise, erkek evinde '*gelinin aklanması ve damadın başarısı*' onuruna, sadece yakın akrabaların katıldığı '*dezayuno de boda*' (düğün kahvaltısı) denen bir ziyafet verilir. Sofraya konan kırmızı ve beyaz reçel gerdek gecesinin renklerini simgeler. Düğünün ertesi günü yapılan kahvaltıdan itibaren '*Hupa Haftası*' adı verilen, damadın işe gönderilmediği, gelinin ise koltuğunda bir iş yapmadan oturtulduğu bir hafta başlar. Bu süreç, damadın ailesi için çok yorucu ve masraflı bir hafta olsa da '*şükranla, mutlulukla ve şikayetsiz*' karşılanır. Kırklı yılların sonu, yavaş yavaş bir değişimin kendisini hissettirdiği yıllardır. Ankara'ya göre geleneksel uygulamaların daha erken çözüldüğü İstanbul'da, Hupa Haftası bir iki güne indirilmiştir. Her ne kadar yaşlı insanlar bir anlam veremese de, bir iki geceliğine otele gitme ve balayı olayı başlamıştır (Bahar, 2003: 151).

Damat, evin en büyük oğluysa ve babası da hayatta değilse yeni bir ev açması uygun olmadığından, evin erkeği (balabayı) sıfatıyla, karısıyla birlikte kendi ailesinin yanında oturur. Genellikle yeni evlilerin ekonomik durumları ayrı ev açmaya yetmediği için, birkaç yıl erkeğin ailesiyle birlikte oturmak büyük bir avantajdır. Böylece yeni evliler, bir işe atılabilmek için gereken sermayeyi biriktirme imkânı bulurlar. Gelin hanım da görümcelerin ve kayınvalidenin söylenmelerini bir süre çekmek zorunda kalır. Erkeklerin annelerinden çok, küçük kız kardeşleri geçimsiz ve kıskanç olarak tanımlanmıştır. Yahudice küçük görümceler anlamına gelen kunyadikas sözcüğü, gelinlerin ve halkın dilinde, küçük yılanlar anlamına gelen kulevrikas sözcüğüne dönüşmüştür (Bahar, 2010: 130).

Beki Bahar, Ankara'da Gelibolu Sokağı'nda, tek katlı müstakil bir evde kayınvalidesi ve görümcesi ile oturan kuzeni Sol'un gelin odasını şöyle tanıtıyor:

Evin en büyük odası doğal olarak yeni evlilere verilmişti. Odanın ortasında dört iskemleli bir masa, duvara dayalı çift kişilik bir yatak, komodin ve gardırop dururdu. Tam karşıdaki duvarda pencere altından kapıya kadar bir sedir uzanırdı. Üçüncü duvarda ise endam aynalı bir tuvalet masası vardı ki vitrinimsi yerinde, nişanda erkek tarafının gönderdiği kadife makyaj kutusu, kapağı açık olarak dururdu (Bahar, 2003: 155).

Beki Bahar, anılarında, ölen ablasının yerine geçmesi ve yeğenine bakması için küçük yaşta, kendisine hiç sorulmadan, eniştesi ile evlendirilen anneanesi Ester'in trajik hayat hikâyesinden de bahseder. Bu tür evlenmeler çok yaygın olmasa bile her toplumda görülebilmektedir. Ester, kısacık yaşamına iki evlilik ve iki savaş sığdırmıştır. Eniştesi Albert Kaneti ile evlendirilen Ester, doktorun vakitsiz ölümü ile genç dul kalacak, bu kez kendi yaşında kızları olan Beki Bahar'ın dedesi evlenecektir. Eşinin ölümü ile, arka arkaya üç çocuk doğurduktan sonra, yirmi beş yaşında yine dul kalan Ester, terzilik yaparak geçimini sağlar (1995: 80-81).⁷

1. 2. Doğum, Ölüm ve 'Çocuk'la İlgili Uygulamalar

Anadolu Yahudi kültüründe 'faşadura' adı verilen, henüz anne karnındaki çocuğa 'gömlek biçme' töreni, çocukla ilgili kültürel uygulamalar arasında en dikkat çekici olanıdır. Hamileliğin beşinci ayının sonuna veya yedinci ayının içine denk gelen pazartesi veya perşembe günleri kutlanan bu törene aile ve yakın davetliler katılır. Bebeğe, doğduğu anda ilk giydirilecek gömleğin kumaşı, anne ve babası hayatta olan bir aile yakını tarafından, davetlilerin iyi dilekleri arasında kesilir. Beki Bahar'ın annesi, ikinci kızı Ester'i de kendi evlerinde dünyaya getirir. Bebeğin yaşı uzun olsun diye, faşadura töreninde dikilen gömleği bebeğe giydirmek görevi de ablası Beki Bahar'a verilir (Bahar 1995: 89). Kırklı ellili yıllarda anneler, genellikle bütün çocuklarını evde, ebelerin, nadiren de doktorların yardımıyla doğururlar. Yeni doğan bebeğe, uzun ömürlü olması için gömlek giydirilirken, uzun ve rahat bir hayat sürmüş yaşlılar, ölüme, neşe içinde, tefle uğurlanırlar (Bahar, 2000: 46-47).

Lohusa yatağının baş tarafına sırma işlemeleri kırmızı kadifeden veya atlastan bir tür duvar halısı asmak da âdettendir. Halının üzerine, lohusayı kem gözden koruyacağına inanılan bir demet ruda bitkisi (sedefotu) ve nazar boncuğu iliştilir. Beki Bahar'ın kız kardeşine adını veren anneanesi Ester, küçük yaşta karnında çocuğu ile dul kaldığı için, Ester'in lohusa yatağının başucuna, bu olayı hatırlatan siyah bir kumaş asılmıştır (Bahar, 2010: 142).

Yahudi kültüründe ilk erkek toruna büyükbabanın adı verilir. Bu gelenek hem soyun hem de adın devamını sağladığı için önemsenmektedir. Bebek sünnet edildiğinde, büyükbaba, torununun sağdıcı olur; sünnetin ve ziyafetin masraflarını o karşılar. İkinci erkek çocuk ise anne tarafındır. Torunun ismini bu sefer anne dedesi koyar; sünnet de ondan sorulur (Bahar, 2010: 174).

---

⁷ Beki L. Bahar, Yahudi toplumunun gelenek ve göreneklerini tiyatro eserlerinde de işlemiştir. Dört kentin Yahudi yaşamından kesitler verdiği *İkiyüzbininci Gece* (Özdemir Basımevi, İstanbul: 1986), folklorik öğeler bakımından zengin bir oyundur. Oyununun Edirne bölümü, anneanesinin, şair ve meddah büyük dedesi Nathan Malki'nin ve onun ailesinin hayat hikâyesini konu alır. Bk. (Ulusoy-Tunçel, 2007: 109-117).

Yahudi kültüründe, 'bohora' adı verilen evin en büyük kızı, diğer kardeşlerinden ayrılır. Bohora, anneden sonra gelen, diğer kardeşlerine bakan, her işe koşturulan ve anneyi rahatlatan çocuktur. Kız çocuklarının okumuşluğunun önemsenmediği ve annenin peş peşe çocuk doğurduğu o dönemde tabii olarak 'bohora' da okula gönderilmez. Bu arada, bohora evlenmeden diğer kardeşler de evlenemez. Beki Bahar, kayınvalidesi Sara Papu'nun, iki kız kardeşi dâhil bütün kardeşleri okula gönderilirken, ailenin en büyük kızı olduğu için okula gönderilmediğini anlatır. Sara, iyi bir terzi olan annesine yardım etmesi için incecik bileğine sarılan ipe kız kardeşinin beşiğini sallamakla görevlendirilir. Eve gelen bir din adamı ona okumayı yazmayı, basit hesap işlemlerini öğretir. Biraz din bilgisi verir. Sara, terziliği de annesinden öğrenir. Böylece evden ayrılmadan öğrenimini tamamlamaya çalışır (Bahar, 2010: 188).

1. 3. Çocuk ve Yetişkin Oyunları

İkinci Dünya Savaşı öncesi, radyonun ve televizyonun bir eğlence aracı olarak başköşeye geçmediği o yıllarda, akrabalar ve komşular, gece ziyaretlerinde bir araya gelerek hem sohbet ederler hem de oyunlar oynayarak eğlenirler. Beki Bahar, bu toplantılarda oynanan aile oyunları arasında, kart, papazkaçtı, fincan ve tombala oyunundan bahseder. Bu toplantılarda bazen ebeveynler çocuklarını ortaya çıkartarak şiir, şarkı söylemeye, dans etmeye zorlarlar. Fıkra dağarcıkları zengin ve taklit becerisi olan kimseler de fıkralar anlatarak geceyi neşelendirirler. Bu fıkraların kahramanı, Nasreddin Hoca'nın benzeri bir Yahudi tip olan Coha'dır. Bazen de Ladino, Türkçe ve Fransızca kelime oyunları oynanır. "Örneğin bir Fransız, bir helvacı dükkanına girer, 'Qu'est-ce que ça?' diye sorar. Dükkançı 'kes kes' anlar durmadan helva keser (Bahar, 2010: 68-69).

Beki Bahar, o yıllarda çocukların oynadığı oyuncaklar arasında olan 'diabolo'dan da söz ediyor. Yazar, çocukluğunun ilk yıllarını geçirdiği İstanbul'da, Arnavut taşı döşenmiş sokaklarda ip atlamakta ve çocukların gözde oyuncağı olan diabolosu ile oynamaktadır:

Diabolo, o günlerde moda olan kolay oynanan 'yoyo'ya benzemezdi. Bir cins beyaz hafif tahtadan yapılırdı en makbulleri Edirne'den gelirdi. Sivri uçtan bitişmiş iki koni iki topaç gibiydi, boy boy olurdu. İki tahta sap arasında gerili bir sicimde bir süre yuvarladıktan sonra hızla havaya atar sicim üstüne düşürerek yakalardık. Diabolo, şeytan demektir...Şeytan elimde bir tutsak, defalarca ara vermeden havaya atar tutardım. El, kol, görüş mahareti isteyen, kırklara doğru biz kız çocukların müthiş oyuncağı... (Bahar, 1995: 49).

Ankara'da, Yahudilerden çok Müslüman Türklerin oturduğu bir muhitte yaşayan ve eğitim alan Beki Bahar, ahiler diyarı olan bu şehirde, toplumlar arasındaki dayanışmanın diğer şehirlere göre çok daha ileride olduğunu belirtiyor. Kuraklık zamanlarında halkı arkalarına alan üç dinin temsilcileri; hoca, papaz ve haham birleşerek yağmur duasına çıkarlar. Yahudilerin dinî ayinlerinde yer verdikleri ilahilerle, Türk tasavvuf ilahilerinin etkileşiminden doğan ve başlangıcı 16. yüzyıla dayanan, Osmanlı

Yahudilerinin tasavvuf müziği olarak tanımlayabileceğimiz Maftirim' müziği de bu dostluğun göstergelerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir (Bahar, 2010: 136).

2. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

2. 1. Mutfak Kültürü ve Konuk Ağır lama Adetleri

Anadolu insanının yıllarca koruduğu kültürel değerler arasında en önemlisi olan komşular, akrabalar arası yardımlaşma ve konukseverliğin, Yahudi toplumu arasında da, mahalle kültürünün hâkim olduğu o yıllarda bütün canlılığıyla devam ettirildiğini görüyoruz.

Yahudi mahallesinde kışlık yiyecek hazırlıkları imece usulüyle yapılmaktadır. 'Bacı' adıyla çağrılan kadınlar, ev işlerinde hanımlara yardım etse de mahalle halkı, birbirinin yardımına koşmaya hazırdır. Birçok evde, erişteden çok 'pipitikaz' dedikleri arpa şehriyesi yapılmaktadır. Mahalle halkı, arkadaşlar ve akrabalar, günleri kararlaştırarak, sırayla, her evin işini birlikte yaparlar (Bahar, 2003: 124). İstanbullular, teneke kutularda satılan Ermiş konservelerine rağbet ederken, Ankara halkı, yaz sebzelerini kurutarak, kendi sucuklarını kendileri yaparak, kavurmaları tenekelere basarak kışa hazırlıklı girerler:

Ankaralılar yaz sebzelerini kendileri evde kuruturdu. Taze fasulyeler, dilimlenmiş patlıcanlar, kabaklar, bamyalar, biberler iplere dizilir ve pencerelerin pervaz aralarına asılırdı. Kaşer kıyma, tekrardan kıyma makinesinin ucuna takılan huniden geçirilerek kurutulmuş bağırsaklara doldurulur, kangal kangal sucuk yapılırdı. En önemlisi 'hale' dedikleri kavurmaydı. Varlıklı olanlar tüm bir danadan kavurma yapardı. Kavurmayı, kimisi kemikleri ayrı, eti ayrı tenekelere basarken, kimisi de tabaklara doldurur, yağın içinde donan etler birer tekerlek oluşturur ve bir torbaya konarak soğuk yerde asılı şekilde saklanırdı. Gerektiğinde kolaylıkla bir parça koparılarak yemeğe katılır, et az da olsa yağı tat verirdi (Bahar, 2003: 123).

Hâkim Anadolu kültüründe olduğu gibi, Yahudi kültüründe de insanların akrabalarına veya arkadaşlarına habersiz ziyaretler yapması sorun oluşturmamakta; evin yapısı, ailenin maddi durumu veya mevsim şartları misafir ağırlamayı zahmetli hale getirirse bile, konukseverliği önemseyen ev sahibi, bütün zorlukların üstesinden gelmektedir. Beki Bahar, Yahudi mahallesinde yaşayan kuzeni Sol'a, bazı pazar günleri habersiz misafir gittiklerini, kuzeninin onları, her evde bulunabilen mütevazı ev yemekleriyle ağırladığını anlatırken akrabalık ve konukseverliğin o yıllarda taşıdığı öneme dikkat çekiyor. Kavurmadan yapılan türlü, hoşaf, bulgur, pirinç, sucuk, börek ve tuzlu balık gibi yiyeceklerin bazıları, güz mevsiminden hazırlanır ve misafir gelince de kolayca yemeğe dönüştürülerek ev sahibini mahcup olmaktan kurtarır:

Hamarat Sol için, cuma yemeklerinden arta kalan bir şey olmasa da, bizleri ağırlamak işten değildi. Turşu ve pancar hazır olurdu, evde kara turp eksik olmaz, salata da eklenir, dilimlenmiş sucuklar şaraba ya da rakıya meze olurdu. Kavurmanın içine haşlanmış kuru sebzeleri katıp bolca da ev salçası ekledin mi al

sana ana yemek olarak nefis bir türlü...Ama bizler ister bulgur pilavı olsun ister pirinç pilavı, yanında sobada kızdırılmış sucuk ve kurutulmuş meyvelerden yapılan hoşafı yeğlerdik. Tabii biz de eli boş gitmezdik, annemin pişirmekte usta olduğu börek, tuzlu balık ve tatlı cinsinden bir şeyler götürürdük. Geldiğimizi duyan komşular veya akrabalar da gelir, yemeğe katılanlar da olurdu (...) Avlu gibi bir bahçeye açılan iki odasının karşısında bir mutfağı vardı. Karakışta o mutfakta iş görmek ve misafir ağırlamak zor olmalıydı ama o yıllarda akrabalık kutsaldı ve konukseverlik vardı (Bahar, 2003: 124).

Beki Bahar, annesinin ve onun kuşağının misafire ikramı çok önemseydiğini, ister yemeğe gelsin isterse şöyle bir uğrasın, her misafire mutlaka tatlı ikram edildiğini belirtir. Her evde, bir tepsi, bir güzel kâse, bardaklar, gümüş kaşıkların bulunduğu iki kaptan oluşan bir tatlı takımı mutlaka vardır. Misafire tatlı verilmeden kahve ikram etmek ayıp karşılanır. Konuklar daha hatırlı insanlar ise veya bir kutlama varsa, tatlı tepsinde iki tür reçel ikramından sonra, ev yapımı likörle fondan veya badem ezmesi ikram edilir. 'Gute' adı verilen ikindi kahvaltısında ise misafire, çay yerine ev yapımı şuruplar eşliğinde börekler ve kekler ikram edilir. Kış günleri misafire, şurup yerine, kabuğu kıvrılarak çiçeğimsi bir görünüm verilen portakalın yanına ev yapısı bisküvi, baton sale (susamlı veya çörekotlu çubuk) ve kahve sunulur. Ev sahibi misafirin önünde elinde tepsiyle durur. Misafir, reçelden tek bir kaşık alarak kaşığını kirli kaşıkların bulunduğu kaba koyar (Bahar, 1995: 41-42).

Yahudi toplumunda 'masapan- marzipan' adıyla bilinen badem ezmesi sünnet düğünlerinde ikramı şart bir yiyecektir. Beki Bahar, günümüzden altmış, yetmiş yıl kadar önce, büyük bir parça İspanyol ekmeği (pandispanya) üzerine bir baklava dilimi kadar badem ezmesi parçası konularak paketler içinde ikram edilme geleneğinin artık terk edildiğini, zamanla bu iki malzemenin küçük boyda oyuncaklar içine konulması âdetinin ortaya çıktığını belirtir. Günümüzde ise birkaç badem şekeri içeren minnacık bir poşet, küçücük bir oyuncak parçasına tutturulup misafirlere verilmektedir. Geçmişte, sünnet düğünlerinde ikram edilen, badem ezmesi, bazı ailelerde, ustalar, eve getirtilerek evde yaptırılır. Bugün sünnet düğünlerinde badem ezmesi -pandispanya ikram etme geleneği artık geçmişte kalmıştır (Bahar, 2010: 134). Beki Bahar, 1966 yılında bir İspanya gezisinde 'masapan'ın, Toledo'nun milli tatlısı olduğunu öğrenir. Hattâ, badem ezmesinin Madrid'de bir pastanede, 1492'de Hıristiyanlığı kabul etmeyen Yahudileri İspanya'dan uzaklaştıran kral ve kraliçenin adının yazılı olduğu küçük renkli ambalajlarda satıldığını öğrenince şaşkınlığı daha da artar. İspanya kökenli olduğu su götürmez olan bu tatlının nasıl olup da Yahudi geleneğinde yaşamaya devam ettiği merak uyandırıcıdır (Bahar, 2000: 215).

Beki Bahar, yatılı misafirlerin bile aileye yük olmadığını belirterek, günümüzde zayıflayan bir değer olan konukseverliğin o yıllardaki önemine vurgu yapar:

Annelerimiz hamarat, sevecen kadınlardı, işten yüksünmezlerdi. Biz çocuklar da yataklarımızı konuklara seve seve verir, annelerimizin yatağının ayak ucuna kıvrılıp uyurduk ama annelerimiz kuşkusuz rahat edemezlerdi. Evlerimizde konuk olağandı, asla şikayet olmazdı (Bahar, 2003: 142).

2. 2. Hastalıkla İlgili Uygulamalar

Beki Bahar, yazılarında halk hekimliği ve halk inanışları kapsamında düşünülebilecek bazı uygulamalardan da bahsetmiştir. Anadolu Yahudi toplumunun inanışına göre bir çocuk küçük yaşlarda iyileşmeyen bir hastalığa yakalanmışsa, adı değiştirilerek hastalıktan kurtulması beklenir. Beki Bahar'a da babaannesinin adı olan 'Kadun'la eş anlamlı 'Luiza' ismi konmuşken, iki üç yaşında doktorların çaresiz kaldığı bir hastalığa yakalanınca, iyileşmesi umuduyla adını 'Beki' olarak değiştirirler. İyileşmeyen hasta çocuklar için düşünülen bir başka yöntem de çocukları yalancıkta satma işlemidir. Türkçede konulan 'Satılmış' ismi yerine, Yahudi kültüründe 'satin alınmış' anlamına gelen, erkeklere 'Marko', kızlara ise 'Merkada' adı konulur. Satın alma yöntemi daha çok akrabalar arasında olmaktadır. Satın alan kişi, bayramlarda çocuğa hediyeler verir (Bahar, 1995: 121). Aslında çocuğun yaşaması için başvurulmuş bu yöntem ufak tefek farklılıklarla bütün Türk toplumlarında görülen geleneksel bir davranış tarzıdır; "...çocuk doğduktan sonra başka bir aileye verilir. Çocuk bu ailenin yanında yedi veya kırk gün kalır, babası gelerek belirli bir miktarda para ödeyerek kendi çocuğunu satın almış sayılır ve bu çocuğun adı Satkın, Satılan, Satılbal konulur. Çocuğun verildiği ailenin çok sayıda çocuğu olması, aile bireylerinin uzun ömürlü olması önemlidir" (Polat, 2005: 109). Beki Bahar, ellili yıllarda, özellikle asabi hastalıklarda etkili olan, 'aldulko' adı verilen, bir tür kocakarı tedavi yöntemine benzeyen bir uygulamadan da söz ediyor. Kendisinin de başvurduğu bu yöntemde hasta ve tedavici sekiz gün bir eve kapanır, kimseye görünmezler. O yıllarda bu tedaviyi yapan bir iki kişi vardır (Bahar, 2003: 187).

Sonuç

Beki Bahar Ankara Yahudi toplumunun kültürel mirası hakkında deneme ve anı yazılarında; gözlemlerine, hatıralarına ve anlatılanlara dayanarak, zengin bir malzeme ortaya koymuştur. Yazarın belgelere dayanan araştırma yazıları da, bu malzemeyi teyit ederek destekler. Bu yazılardan hareketle, hâkim kültür olan Anadolu Müslüman kültürü ile azınlık konumunda olan Anadolu Yahudi kültürünün karşılıklı hoşgörüyeye dayanan bir anlayışla uzun yıllar öncesinden başlayarak yan yana yaşadığına tanık oluyoruz.

Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında 'mekân'ların önemi, Ankara Yahudi Mahallesi örneğinde de karşımıza çıkmaktadır. Beki Bahar ve ailesi bu mahallede oturmamış olsa bile, mahallenin varlığı ve buradaki akrabalara yapılan ziyaretler bazı kültürel uygulamaların devam ettirilmesinde etkili olmuştur. Ankara'dan, cazip iş imkanları sebebiyle ve

üniversite eğitimi için, İstanbul'a yapılan iç göçler ve İsrail'e yapılan dış göçler Ankara'daki Yahudi nüfusu azaltmıştır. Altmışlı ve seksenli yıllardaki siyasi olaylar da bu göçlerin sebeplerinden biridir. Ankara bir İç Anadolu kenti olduğu için, burada yaşayan Yahudilerin geleneklerindeki çözülme, İstanbul ve Bursa'da yaşayan Yahudilere göre daha geç gerçekleşir. Bununla birlikte mahallenin işlevini kaybetmesi ve iki binli yıllarda nüfusun, artık aile bile sayılamayacak tek tük bireylerden ibaret kalması bu toplumu ve yaşayışı 'arkaik' bir yapıya dönüştürmüştür. Ellili yılların sonunda bile, geleneklere karşı çıkıp özgür hareket etmek isteyen bireyler vasıtasıyla bazı uygulamalarda gevşemeler görülür. Mesela Pudu Hepa haftası birkaç güne indirilmiş, balayı için oteller tercih edilmeye başlamıştır. Günümüzde insanların, geleneklerin gereklerini yerine getirmek yerine, modern hayatın hızını kesmeyecek ve kendi konforlarını bozmayacak şekilde hareket etmeleri, sadece Yahudi toplumunda değil, her kültür tabakasında görülen bir değişimdir.

Beki L. Bahar, Ankara'daki Yahudi Mahallesini ve Yahudi toplumunu anlatırken, başta kendi ailesi olmak üzere, bu toplumun gelenek ve göreneklerini temsil eden, bu konuda bir 'örnek' ve 'kalıp' oluşturan temel ailelerden yola çıkmıştır. Kolektif belleğin oluşmasında ve gelişmesinde ulus gibi geniş gruplardan ziyade dini grupların, meslek birlikteliklerinin, köy, mahalle ve şehir gibi daha dar grupların etkili olduklarını biliyoruz (Halbwachs, 2017: 76). Osmanlı'da mahallelerin oluşumunda en önemli unsur olan din faktörü, Ankara'da dar bir çevrede varlığını yüzyıllarca sürdürmüş olan Yahudi Mahallesinin de kültürel uygulamalarının hareket noktasını teşkil eder. Küçük gruplarda, bireylerin yaşamları ve davranışları daha kolay ve etkili bir şekilde kaydedilir. Bireyin hafızası, hatırlarını aktarmakta güçlük çekerse, grubun diğer üyelerine baş vurabilir. Beki Bahar da, Ankara'daki Yahudi toplumunun geçmişini ve kültürel uygulamalarını araştırırken dağarcığındaki bilgileri yeterli bulmadığı için, çevresindeki bazı insanların tanıklığından yararlanmıştı. "Tarih, bir nevi geleneğin bittiği noktada, toplumsal hafızanın söndüğü ya da ayrıştığı anda başlar" (Halbwachs, 2017: 76). Beki Bahar, Yahudi Mahallesi'nden başka semtlere taşınmalarla başlayan, 1950'li yıllarda ise Ankara'dan ayrılmalarla zayıflayan, nihayet doksanlı yıllarda tamamen tarihe karışan Yahudi toplumunu ve onların kültürel miraslarını yazı yoluyla kalıcı kılmaya çalışmaktadır.

Beki Bahar'ın aktardığı bazı uygulamaların Türkler ve Yahudiler arasında büyük benzerlikler göstermesi, bu kültürlerin ilahi kaynaklı iki dinin kuralları çerçevesinde gelişmelerinden kaynaklandığı gibi, paylaşılan coğrafyanın ürünü olan aynı mitolojik unsurlarla, Kutsal Evlilik Ritüeli gibi, beslenmelerinin de bir sonucudur. Her kültürün değerli olduğunu ve insanlığın kültür mirasının çeşitlenmesine katkıda bulunduğunu göz önüne alırsak, bir zamanlar buradaki yaşanmışlığın sessiz tanıkları olan bu mahallenin ve yapılarının korunmasının gereği daha iyi anlaşılır.

Beki Bahar, yazılarıyla gerçekleştirdiği bu kültür aktarımını, kendisinin de ifade ettiği gibi, yakın çevresinde yaşayan ve çoğu bir romana konu olabilecek yaşamlar ve karakterler üzerinden yapmıştır. Bu insanlar geçmişte yaşasalar bile, yazılar okunduktan sonra da yazarın dokunaklı, nükteli, 'insan'a odaklı zarif üslubu sayesinde, hikâyeleriyle bizde yaşamaya devam ederler. Beki L. Bahar, 2011 yılında aramızdan ayrılrsa da bıraktığı eserlerle yaşayan bir insan hazinesi vasfını korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Bahar, B. L. (1995). *Ordan burdan altmış yılın ardından*. İstanbul: Gözlem.
- Bahar, B. L. (2000). *Ne kendi tanır, ne de söz edeni vardır*. İstanbul: Gözlem.
- Bahar, B. L. (2003). *Efsaneden tarihe Ankara Yahudileri*. .2.bs., İstanbul: Pan.
- Bahar, B. L. (2010). *Bir zamanlar Çift Çarşısı*. İstanbul: Pan.
- Bora, S. (2017). *Ankara Yahudileri: Ege'de Yahudi izleri*. İstanbul: Gözlem.
- Çetin, C. (2008). Türk düşün gelenekleri ve kutsal evlilik ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 48 (2), 111-146.
- Gedikli-Berber, Ş. (2012). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne uyum süreci: (Moiz Kohen örneği). *Turkish Studies*, Volume 7/4, 1779-1800.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza*. (Çev.: Banu Barış). Ankara: Heretik.
- Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut olmayan kültürel miras nedir?* 3. b., Ankara: Geleneksel.
- Polat, K. (2005). *Beşikten mezara Kırgız Türklerinde gelenek ve inanışlar*. Ankara: Diyanet Vakfı.
- Saral, S. - Esen, U. (2007). Beki L. Bahar ile söyleşi. *Mimesis*, S. 13, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Şanlı, S. (2018). Türkiye'nin Yahudileri üzerine etnografik bir alan araştırması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (2), 1281-1294.
- Ulusoy-Tunçel, A. (2007). Beki L. Bahar'ın oyunları ve oyun yazarlığı. *Mimesis*, S. 13, 95-138, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Ünal, A. (2016). Yahudi düşün gelenekleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 225-241.